

Кузьо І. В.
Ланець О. В.
Гурський В. М.

Національний
університет
“Львівська
політехніка”

УДК 621.01

ФОРМУВАННЯ ТА АНАЛІЗ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ВІБРАЦІЙНОЇ МАШИНИ З АЕРОІНЕРЦІЙНИМ ЗБУРЕННЯМ

На базе уравнений Лагранжа II-го рода разработана математическая модель трехмассовой вибрационной машины с аэроинерционным приводом. Составлена и решена числовым способом нелинейная автономная система дифференциальных уравнений. Полученные результаты, подтвержденные экспериментально, указали на возможность использования таких приводов в вибрационных машинах. Сформированы преимущества систем с аэроинерционным приводом.

On the base of equalizations of Lagrange the mathematical model of three-masses vibratory machine with an aero inertia drive is developed. The nonlinear off-line system of differential equalizations is made and solved by a numerical method. Aquired results, confirmed experimentally, specified on possibility of the use of such drives in vibratory machines. Advantages of the systems with an aero inertia drive are formed.

Вступ та огляд літератури.

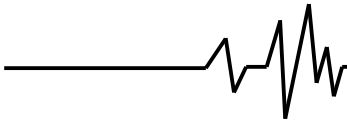
Більшість вібраційного технологічного обладнання реалізовано на інерційному приводі з використанням зарезонансних режимів роботи. Приведення в рух таких систем здійснюється, в основному, від асинхронних двигунів. Підбір електродвигуна в цих вібраційних машинах обумовлюється необхідністю забезпечення певної потужності привода для переходу через резонанс. Проте, на сьогодні існують підходи, що дозволяють знижувати потужність привода для такого типу обладнання [1].

На сьогодні у світі стрімко розвивається двомасове резонансне вібраційне технологічне обладнання з інерційними віброзбудниками, режим роботи яких дорезонансний відносно власної частоти системи. Це дозволяє суттєво знизити споживану потужність привода, що в першу чергу викликано наявністю в білярезонансних режимах роботи підвищених коефіцієнтів динамічності системи. У такому випадку, за тих самих значень збудувальних інерційних сил, амплітуди коливань можуть динамічно підсилюватись і зростати до 5...8 разів залежно від резонансного налагодження з механічної коливальної системи. Проте, втримати номінальну частоту обертання дебалансних віброзбудників в близькому дорезонансному режимі доволі складно. З

використанням сучасних електронних пристроїв для регулювання обертів електродвигуна дана проблема усувається.

Постановка проблеми. Вузол електродвигун-інерційний привід це взаємопов'язана електромеханічна система, а тому є ймовірність виходу з ладу електродвигуна під час роботи в білярезонансних режимах. Так, непередбачене “зависання” обертів дебаланса на одній з резонансних частот при його розгоні може викликати перегрів електродвигуна.

Висунута гіпотеза. Дана проблема спонукає до пошуку нових підходів у збудненні дебалансних віброзбудників у білярезонансних режимах роботи, які усунуть вище вказані недоліки. З цією метою пропонується наступний концептуальний підхід: інерційний віброзбудник, що жорстко з'єднаний з крильчаткою, приводить в рух за допомогою повітряних потоків, які розкручуватимуть дебаланс на номінальну частоту обертання білярезонансного режиму роботи вібраційної машини. Умовне “фіксування” частоти обертання дебаланса здійснюватиметься шляхом його “зависання” в дорезонансному режимі відносно однієї з власних частот n -масової механічної коливальної системи. Тобто, передбачається, що динамічний момент [1, 2] на валу дебалансного віброзбудника буде вищим за збудувальний момент, який

генеруватиметься крильчаткою. У такому випадку дебаланс, не маючи необхідного моменту збурення для переходу через резонанс, “зависне” на певній частоті обертання в дорезонансному режимі. Перевагою такої схеми є наявність автоматично набутого захисту приводу від перевантаження в умовах використання резонансних режимів роботи. Адже, неспроможність переходу через резонанс дебаланса, збуреного повітряним потоком, ніяк не впливає на саме джерело збурення. Такий тип збурення є аналогом кулькових пневматичних віброзбудників, а тому, отримані в подальшому результати можна перенести на вібраційні машини зі згаданим типом віброзбудника.

Формування задачі. Для реалізації цього підходу необхідно вирішити низку задач, а в першу чергу – вибрати та математично описати найбільш оптимальну структуру механічної коливальної системи, яка уможливить використання малопотужного інерційного приводу для збурення коливальних. Другим етапом є обґрунтування інерційно-жорсткісних параметрів системи. В даній статті акцент зроблено виключно на виборі структури вібраційної машини, формуванні та аналізі її математичної моделі.

Вибір структурної схеми вібраційної машини. Відразу ж обумовимо, що використання двомасових коливальних систем з аероінерційним збуренням ускладнюється з наступної причини. В двомасових структурах робочий орган та реактивна маса повинні бути співмірними. Це означає, що збурення легшої маси дебалансним віброзбудником, що приводитиметься в рух від крильчатки, не дозволить розвивати високі амплітуди коливальних, адже потужність приводу відносно невисока. У свою чергу відомі тримасові системи [3], де збурення коливальних важкого робочого органа здійснюється від надлегкої маси, яка на порядок і вище може бути легшою за решту мас. В таких системах використовують міжрезонансні режими роботи, застосування яких у нашому випадку із інерційним приводом, збуреним від повітряних потоків, може бути ускладненим. Те ж явище Зомерфельда може унеможливити входження дебаланса у міжрезонансну зону.

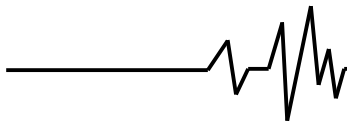
З іншою сторони, якщо ми будемо не в змозі досягнути другої власної частоти коливальних, завжди можемо використати дорезонансний режим роботи відносно першої власної частоти коливальних системи, де явище Зомерфельда взагалі буде відсутнє. У будь-якому випадку використання лівої гілки

резонансної кривої обумовлюватиме стійке обертання дебаланса [4, 5].

Отже, свій вибір зупиняємо на тримасових структурах, які, в цілому, уможливають створення вібраційних машин на базі малопотужних інерційних віброзбудників зі збуренням від повітряних потоків.

Математична модель вібраційних машин на базі малопотужних інерційних віброзбудників зі збуренням від повітряних потоків. Принципова схема тримасової вібраційної машини, в якій реалізовані прямолінійні коливання, наведена на рис. 1. Вважаємо, що закон зміни жорсткості в пружних елементах не виходить за межі лінійності і відповідає закону Гука. Це виправдано за умови реалізації малих коливальних у вібраційній машині. Механічну систему розглядаємо як таку, що складається з абсолютно твердих тіл, з'єднаних пружними системами строго визначеної жорсткості. Щодо врахування середовища в математичній моделі, то приймаємо модель, де опір руху робочого органа вібраційної машини відображається коефіцієнтом в'язкого тертя μ_1 , а інертність самого середовища – у вигляді частки k_{np} приєднаної маси середовища завантаження m_c , що умовно приєднано до робочого органа m_{po} . Тому, інерційне значення коливальної маси m_1 , що виконує функцію робочого органа, формується як $m_1 = m_{po} + k_{np}m_c$.

Робочий орган масою m_{po} , проміжна маса m_2 та реактивна m_p здійснюють прямолінійні коливання вздовж осі x за координатами відповідно x_1 , x_2 та x_3 . Робочий орган m_{po} та умовно приєднана частина $k_{np}m_c$ маси середовища завантаження утворюють масу m_1 . Реактивна маса m_p , маса крильчатки m_b з моментом інерції J_b відносно власної осі симетрії та маса дебаланса m_d утворюють масу m_3 . Проміжна маса m_2 приводиться в рух завдяки кінематичному збуренню від маси m_3 . У свою чергу маса m_1 кінематично збурюється від маси m_2 . Силоне збурення вимушених коливальних в системі відбувається за рахунок дії потоків повітря Ψ на крильчатку, до однієї з лопатей якої жорстко прикріплена незрівноважена маса m_d (маса дебаланса). Крутний момент M , що виникає на крильчатці, приводить в обертальний рух масу m_d на радіусі r , відцентрові сили від якої і є причиною виникнення знакозмінного силового

збурення маси m_3 , а як наслідок, її коливальних рухів вздовж осі x . Маси m_1 , m_2 та m_3 попарно з'єднані між собою пружними системами із жорсткостями відповідно c_{12} та

c_{23} у напрямку коливань вздовж осі x . Вібруюча машина встановлена на нерухому основу через віброізолятори жорсткістю c_{i3} , що кріпляться до маси m_1 .

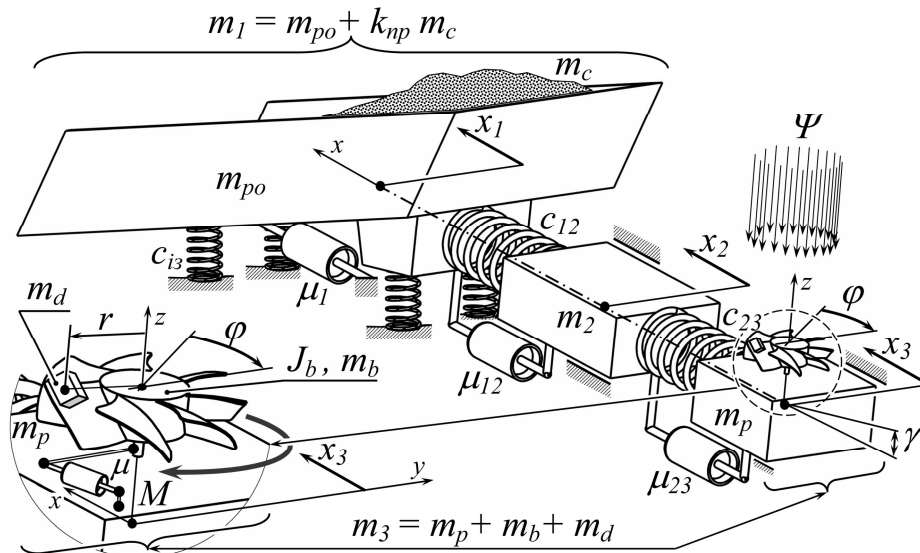

Рис. 1. Принципова схема тримасової вібраційної машини на базі малопотужного інерційного віброзбудника зі збуренням від повітряних потоків

Кут кидання у вібраційній машині γ , що відображає нахил відносно горизонту умовної лінії, що з'єднує її центри мас та центри жорсткостей пружних систем. Забезпечення цієї умови унеможливорює виникнення паразитних кутових коливань, тому вона застосована і для схеми на рис. 1, де передбачається досягати строго прямолінійних коливань в системі.

В динамічну модель у вигляді демпферів вводяться коефіцієнти в'язкого тертя μ_{12} , μ_{23} , які пропорційні швидкості і відображають розсіювання енергії у відповідних пружних системах. Якщо матеріал пружин сталь, величини $\mu_{i,i+1}$ відобразатимуть конструкційний гістерезис і визначатимуться як $\mu_{i,i+1} = \gamma c_{i,i+1} / \omega$, де γ – коефіцієнт внутрішнього частотно-незалежного тертя; ω – кутова частота вимушених коливань. Коефіцієнт μ_1 є комплексним показником, що описує зовнішній в'язкий опір руху маси m_1 і викликаний впливом маси середовища завантаження m_c та в'язким тертям у віброізоляційних пружних елементах жорсткістю c_{i3} . Коефіцієнт μ відображає в'язке тертя під час обертання крильчатки.

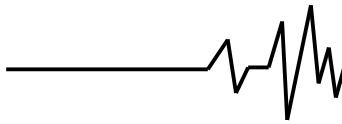
Колівальна система має 4 ступені рухомості, а саме рух трьох мас за координатами x_1 , x_2 , x_3 та обертання

крильчатки на кут φ . Саме ці координати виберемо як узагальнені. Для формування диференціальних рівнянь, що описують дану механічну колівальну систему, використаємо узагальнені рівняння руху Лагранжа II-го роду, які в загальному записі матимуть вигляд:

$$\begin{cases} \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_1} \right) - \frac{\partial T}{\partial x_1} = - \frac{\partial \Pi}{\partial x_1} - \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{x}_1} + Q_{x_1}; \\ \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_2} \right) - \frac{\partial T}{\partial x_2} = - \frac{\partial \Pi}{\partial x_2} - \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{x}_2} + Q_{x_2}; \\ \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_3} \right) - \frac{\partial T}{\partial x_3} = - \frac{\partial \Pi}{\partial x_3} - \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{x}_3} + Q_{x_3}; \\ \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{\varphi}} \right) - \frac{\partial T}{\partial \varphi} = - \frac{\partial \Pi}{\partial \varphi} - \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{\varphi}} + Q_{\varphi}. \end{cases} \quad (1)$$

де T , Π , Φ , Q_{x_i} та Q_{φ} – відповідно кінетична і потенціальна енергії, функція розсіювання енергії в системі (дисипативна функція Релея) та узагальнені збурювальні зусилля за лінійними координатами x_i та кутом повороту φ .

Зупинимось на найскладнішій ділянці даної моделі, а саме на визначенні кінетичної енергії маси m_3 та узагальненого збурювального зусилля, що прикладається до неї.

Кінетична енергія T_3 маси m_3 формуватиметься з трьох складових:

$$T_3 = T_p + T_b + T_d, \quad (2)$$

де T_p, T_b, T_d – кінетичні енергії відповідно реактивної маси m_p , маси крильчатки m_b та маси дебаланса m_d . Реактивна маса здійснює коливальний рух за лінійною координатою x_3 , тому:

$$T_p = \frac{m_p \dot{x}_3^2}{2}. \quad (3)$$

Крильчатка здійснює коливальний рух за лінійною координатою x_3 та обертальний рух за кутом повороту φ , а тому:

$$T_b = \frac{m_b \dot{x}_3^2}{2} + \frac{J_b \dot{\varphi}^2}{2}. \quad (4)$$

Маса дебаланса m_d здійснює складний рух, викликаний обертанням на радіусі r по координаті φ навколо осі симетрії крильчатки з одночасним здійсненням коливального руху за координатою x_3 (рис. 2).

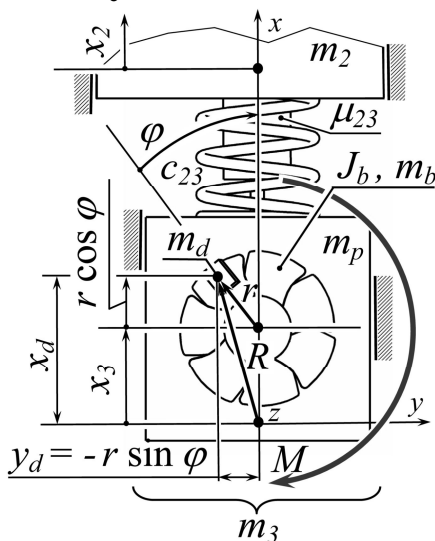

Рис. 2. Проекційний вигляд зверху на масу m_3

Спочатку знайдемо складові по координатних осях вектора сумарного переміщення R маси дебаланса в просторі. Отже, проекція вектора переміщення маси дебаланса на вісь x рівна:

$$x_d = -r \sin \varphi. \quad (5)$$

На вісь y :

$$y_d = x_3 + r \cos \varphi. \quad (6)$$

Диференціюючи вирази (5) та (6) за часом t , проекції вектора сумарної швидкості маси дебаланса по осях x та y матимуть вигляд:

$$\dot{x}_d = -r \dot{\varphi} \cos \varphi; \quad (7)$$

$$\dot{y}_d = \dot{x}_3 - r \dot{\varphi} \sin \varphi. \quad (8)$$

Квадрат сумарного вектора швидкості маси дебаланса m_d , використовуючи (7) та (8), становитиме:

$$\begin{aligned} \dot{R}^2 &= \dot{x}_d^2 + \dot{y}_d^2 = (-r \dot{\varphi} \cos \varphi)^2 + (\dot{x}_3 - r \dot{\varphi} \sin \varphi)^2 = \\ &= \dot{x}_3^2 + r^2 \dot{\varphi}^2 (\sin^2 \varphi + \cos^2 \varphi) - 2 \dot{x}_3 r \dot{\varphi} \sin \varphi = \\ &= \dot{x}_3^2 + r^2 \dot{\varphi}^2 - 2 \dot{x}_3 r \dot{\varphi} \sin \varphi. \end{aligned} \quad (9)$$

У такому випадку кінетична енергія маси дебаланса, враховуючи (9), набуде вигляду:

$$T_d = \frac{m_d \dot{R}^2}{2} = \frac{m_d (\dot{x}_3^2 + r^2 \dot{\varphi}^2 - 2 \dot{x}_3 r \dot{\varphi} \sin \varphi)}{2}. \quad (10)$$

Підставляючи в (2) вирази (3), (4) та (10) для кінетичних енергій складових маси m_3 , отримаємо її кінетичну енергію T_3 :

$$\begin{aligned} T_3 &= \frac{m_p \dot{x}_3^2}{2} + \frac{m_b \dot{x}_3^2}{2} + \frac{J_b \dot{\varphi}^2}{2} + \\ &+ \frac{m_d (\dot{x}_3^2 + r^2 \dot{\varphi}^2 - 2 \dot{x}_3 r \dot{\varphi} \sin \varphi)}{2} = \\ &= \frac{(m_p + m_b + m_d) \dot{x}_3^2}{2} + \frac{(J_b + m_d r^2) \dot{\varphi}^2}{2} - \\ &- m_d r \dot{x}_3 \dot{\varphi} \sin \varphi. \end{aligned} \quad (11)$$

Ввівши наступні позначення: $m_3 = m_p + m_b + m_d$, $J = J_b + m_d r^2$, вираз (11) набуде наступного скороченого вигляду:

$$T_3 = \frac{m_3 \dot{x}_3^2}{2} + \frac{J \dot{\varphi}^2}{2} - m_d r \dot{x}_3 \dot{\varphi} \sin \varphi. \quad (12)$$

Тепер встановимо значення узагальненої сили Q_φ за координатою φ . Активними зусиллями, що діють на крильчатку є сила ваги $G_d = m_d g$ незрівноваженої маси дебаланса та момент збурення M , спричинений дією потоків повітря Ψ (рис. 3, а).

Проекція сили ваги G_d на вісь x , що записується як $-m_d g \sin \gamma$, діючи на плечі $-r \sin \varphi$, утворюватиме момент:

$$M_g = m_d r g \sin \gamma \sin \varphi, \quad (13)$$

де γ – кут нахилу площини обертання крильчатки до горизонту (він же і кут кидання, кут нахилу пружних елементів відносно вертикалі).

Момент збурення M , що є функцією швидкості обертання вентилятора $\dot{\varphi}$ (рис. 4), можна записати у вигляді лінійної залежності:

$$M = M_0 - a \dot{\varphi}, \quad (14)$$

де M_0 – значення моменту збурення M при нерухомій крильчатці (коли $\dot{\varphi} = 0$); $a = \tan \beta$; β – кут нахилу лінійної залежності $M(\dot{\varphi})$ відносно

осі абсцис. Вважатимемо, що при зміні інтенсивності повітряного потоку Ψ , лінійна залежність $M(\dot{\varphi})$ переміщується паралельно по відношенню до себе. Дійсно, зі зростанням швидкості обертання крильчатки $\dot{\varphi}$ відносна швидкість потоків повітря Ψ , відносно її верхньої лопатей, падає, питомий тиск повітря на лопаті зменшується, а тому значення момента збурення також зменшується.

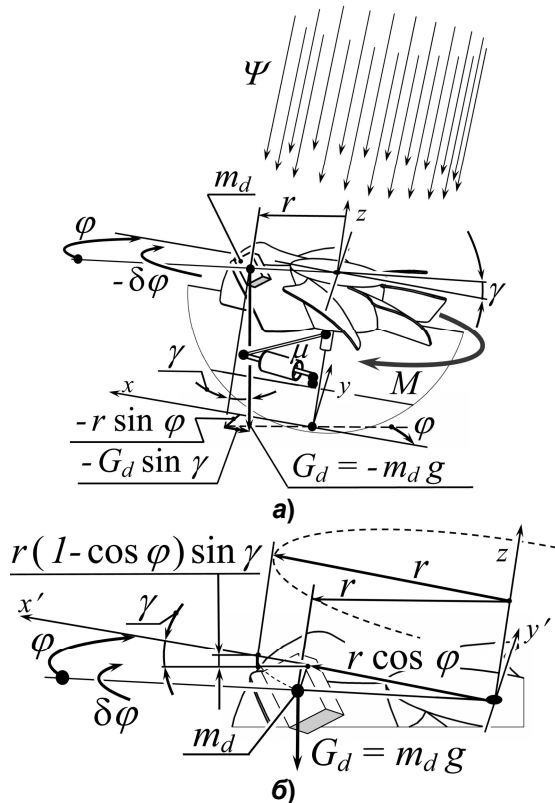

Рис. 3. Розрахункова схема для встановлення значення узагальненої сили за координатою φ

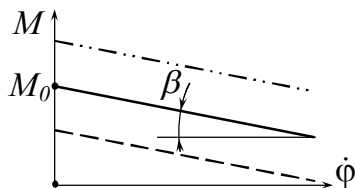

Рис. 4. Характеристика моменту збурення M крильчатки повітряним потоком в залежності від її швидкості обертання $\dot{\varphi}$

Надамо обертальному руху крильчатки віртуальне переміщення $-\delta\varphi$ за годинниковою стрілкою у напрямку дії моменту збурення M (рис. 3, а). Тоді робота сил на віртуальному переміщенні $-\delta\varphi$, беручи до уваги вирази (13) та (14), набуде вигляду:

$$\begin{aligned} \delta A &= (m_d r g \sin \gamma \sin \varphi - M_0 + a \dot{\varphi})(-\delta \varphi) = \\ &= (M_0 - a \dot{\varphi} - m_d r g \sin \gamma \sin \varphi) \delta \varphi. \end{aligned}$$

Узагальненою силою є коефіцієнт, що стоїть при $\delta\varphi$, а тому:

$$Q_\varphi = M_0 - a \dot{\varphi} - m_d r g \sin \gamma \sin \varphi. \quad (15)$$

Вище нами було прийнято, що сила ваги маси дебаланса $G_d = m_d g$ неконсервативна, а є зовнішнім активним зусиллям, що діє на крильчатку. Якщо, віднести силу ваги до потенціальних, як воно і є в реальності, то останній доданок у формулі (15) можна визначити за залежністю $-\frac{\partial \Pi_d}{\partial \varphi}$. Так, при

переміщенні маси дебаланса з фіксованого положення, як на рис. 3, б, до співпадіння з віссю x , потенціальна енергія буде рівна роботі сил ваги. Отже $\Pi_d = m_d g h = m_d g r (1 - \cos \varphi) \sin \gamma$. У такому

випадку: $-\frac{\partial \Pi_d}{\partial \varphi} = -m_d r g \sin \gamma \sin \varphi$. Як бачимо,

отримано ідентичний доданок як і в (15).

Перейдемо до визначення кінетичних енергій мас m_1 та m_2 . Ці маси здійснюють прямолінійний коливальний рух, а тому їх сумарна кінетична енергія становить:

$$T_{1,2} = \frac{m_1 \dot{x}_1^2}{2} + \frac{m_2 \dot{x}_2^2}{2}. \quad (16)$$

Потенціальну енергію Π для тримасової механічної коливальної системи знайдемо як суму робіт відновлювальних сил пружності в пружних елементах, а отже:

$$\Pi = \frac{1}{2} c_{12} (x_1 - x_2)^2 + \frac{1}{2} c_{23} (x_2 - x_3)^2 + \frac{1}{2} c_{i3} x_2^2. \quad (17)$$

Дисипативну функцію Φ для системи, вважаючи що розсіювання енергії пропорційне швидкості, розраховуємо за таким виразом:

$$\begin{aligned} \Phi &= \frac{1}{2} \mu_{12} (\dot{x}_1 - \dot{x}_2)^2 + \frac{1}{2} \mu_{23} (\dot{x}_2 - \dot{x}_3)^2 + \\ &+ \frac{1}{2} \mu_1 \dot{x}_1^2 + \frac{1}{2} \mu \dot{\varphi}^2. \end{aligned} \quad (18)$$

Узагальнені збурювальні зусилля за координатами x_1 , x_2 та x_3 відсутні, а тому:

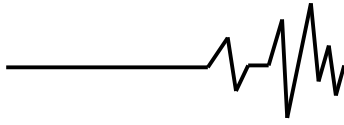
$$Q_{x_1} = Q_{x_2} = Q_{x_3} = 0. \quad (19)$$

Використовуючи (12), (16)-(18), знаходимо складові системи рівнянь (1):

$$\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_1} = m_1 \dot{x}_1; \quad \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_1} \right) = m_1 \ddot{x}_1; \quad \frac{\partial T}{\partial x_1} = 0;$$

$$\frac{\partial \Pi}{\partial x_1} = c_{12} (x_1 - x_2); \quad \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{x}_1} = \mu_1 \dot{x}_1 + \mu_{12} (\dot{x}_1 - \dot{x}_2);$$

$$\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_2} = m_2 \dot{x}_2; \quad \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_2} \right) = m_2 \ddot{x}_2; \quad \frac{\partial T}{\partial x_2} = 0;$$

$$\begin{aligned} \frac{\partial \Pi}{\partial x_2} &= c_{12}(x_2 - x_1) + c_{23}(x_2 - x_3) + c_{i3}x_2; \\ \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{x}_2} &= \mu_{12}(\dot{x}_2 - \dot{x}_1) + \mu_{23}(\dot{x}_2 - \dot{x}_3); \\ \frac{\partial T}{\partial \dot{x}_3} &= m_3 \dot{x}_3 - m_d r \dot{\varphi} \sin \varphi; \quad \frac{\partial T}{\partial x_3} = 0; \\ \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{x}_3} \right) &= m_3 \ddot{x}_3 - m_d r \ddot{\varphi} \sin \varphi - m_d r \dot{\varphi}^2 \cos \varphi; \\ \frac{\partial \Pi}{\partial x_3} &= c_{23}(x_3 - x_2); \quad \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{x}_3} = \mu_{23}(\dot{x}_3 - \dot{x}_2); \\ \frac{\partial T}{\partial \dot{\varphi}} &= J \dot{\varphi} - m_d r \dot{x}_3 \sin \varphi; \\ \frac{d}{dt} \left(\frac{\partial T}{\partial \dot{\varphi}} \right) &= J \ddot{\varphi} - m_d r \ddot{x}_3 \sin \varphi - m_d r \dot{x}_3 \dot{\varphi} \cos \varphi; \\ \frac{\partial T}{\partial \varphi} &= -m_d r \dot{x}_3 \dot{\varphi} \cos \varphi; \quad \frac{\partial \Pi}{\partial \varphi} = 0; \quad \frac{\partial \Phi}{\partial \dot{\varphi}} = \mu \dot{\varphi}. \quad (20) \end{aligned}$$

Підставивши вирази (20) в рівняння Лагранжа II-го роду (1), врахувавши (15) та (19), система чотирьох диференціальних рівнянь руху, що описує модель інерційної вібраційної машини зі збуренням від повітряних потоків (рис. 1), набуде вигляду:

$$\begin{cases} m_1 \ddot{x}_1 + c_{12}(x_1 - x_2) + c_{i3}x_1 + \\ + \mu_1 \dot{x}_1 + \mu_{12}(\dot{x}_1 - \dot{x}_2) = 0; \\ m_2 \ddot{x}_2 + c_{12}(x_2 - x_1) + c_{23}(x_2 - x_3) + \\ + \mu_{12}(\dot{x}_2 - \dot{x}_1) + \mu_{23}(\dot{x}_2 - \dot{x}_3) = 0; \\ m_3 \ddot{x}_3 - m_d r \ddot{\varphi} \sin \varphi - m_d r \dot{\varphi}^2 \cos \varphi + \\ + c_{23}(x_3 - x_2) + \mu_{23}(\dot{x}_3 - \dot{x}_2) = 0; \\ J \ddot{\varphi} - m_d r \ddot{x}_3 \sin \varphi - m_d r \dot{x}_3 \dot{\varphi} \cos \varphi + \\ + m_d r \dot{x}_3 \dot{\varphi} \cos \varphi + \mu \dot{\varphi} = \\ = M_0 - a \dot{\varphi} - m_d r g \sin \gamma \sin \varphi. \end{cases} \quad (21)$$

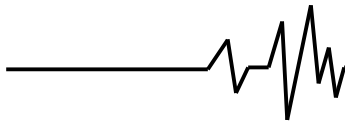
Згрупувавши рівняння (21), отримуємо:

$$\begin{cases} m_1 \ddot{x}_1 + c_{12}(x_1 - x_2) + c_{i3}x_1 + \\ + \mu_1 \dot{x}_1 + \mu_{12}(\dot{x}_1 - \dot{x}_2) = 0; \\ m_2 \ddot{x}_2 + c_{12}(x_2 - x_1) + c_{23}(x_2 - x_3) + \\ + \mu_{12}(\dot{x}_2 - \dot{x}_1) + \mu_{23}(\dot{x}_2 - \dot{x}_3) = 0; \\ m_3 \ddot{x}_3 - m_d r (\ddot{\varphi} \sin \varphi + \dot{\varphi}^2 \cos \varphi) + \\ + c_{23}(x_3 - x_2) + \mu_{23}(\dot{x}_3 - \dot{x}_2) = 0; \\ J \ddot{\varphi} - m_d r \sin \varphi (\ddot{x}_3 - g \sin \gamma) = \\ = M_0 - (a + \mu) \dot{\varphi}. \end{cases} \quad (22)$$

Як бачимо, в нелінійні диференціальні рівняння системи (22) час t не входить у явному вигляді. Ці рівняння описують рух автономної системи ланцюгового типу. Попередньо не розв'язавши їх, закон зміни в часі кута повороту φ крильчатки встановити неможливо. Загальний наближений підхід для аналітичного розв'язку системи (22), шляхом введення малих параметрів та використання методу Крилова-Боголюбова, окреслений в [6] і є надто складним. Тому, в статті автори обмежились чисельним розрахунком з використанням методу Рунге-Кутта. Для цього систему (22) подамо у зручному для математичного продукту MathCAD вигляді, а саме перепишемо її, виокремивши прискорення по кожній узагальненій координаті. У такому випадку отримуємо:

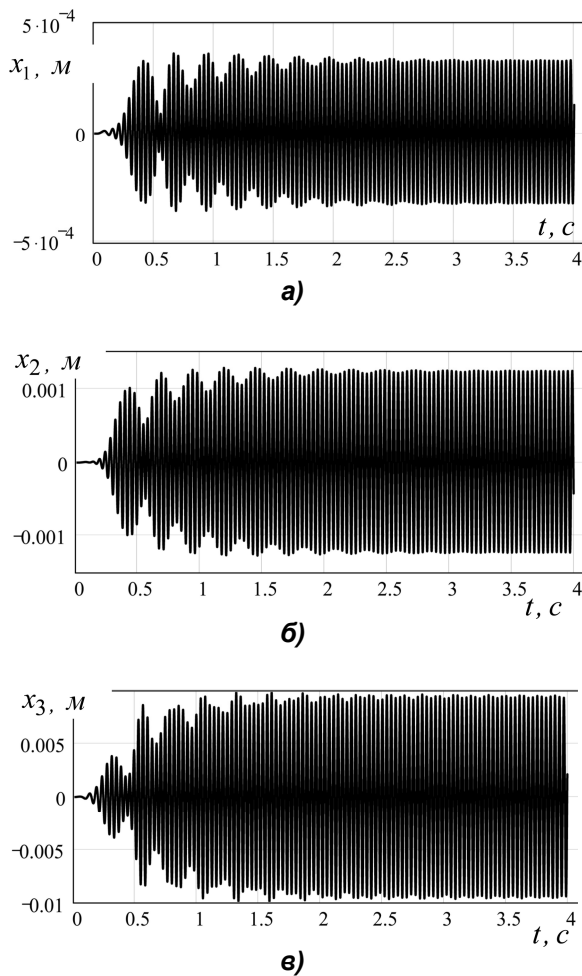
$$\begin{cases} \ddot{x}_1 = \frac{c_{12}(x_1 - x_2) + c_{i3}x_1 + \\ + \mu_1 \dot{x}_1 + \mu_{12}(\dot{x}_1 - \dot{x}_2)}{-m_1}; \\ \ddot{x}_2 = \frac{c_{12}(x_2 - x_1) + c_{23}(x_2 - x_3) + \\ + \mu_{12}(\dot{x}_2 - \dot{x}_1) + \mu_{23}(\dot{x}_2 - \dot{x}_3)}{-m_2}; \\ \ddot{x}_3 = \frac{1}{m_d^2 r^2 \sin^2 \varphi - J m_3} \times \\ \times \left[\begin{aligned} & m_d^2 r^2 g \sin^2 \varphi \sin \gamma - \\ & - m_d r \sin \varphi [M_0 - (a + \mu) \dot{\varphi}] - \\ & - m_d r J \dot{\varphi}^2 \cos \varphi + \\ & + J [c_{23}(x_3 - x_2) + \mu_{23}(\dot{x}_3 - \dot{x}_2)] \end{aligned} \right]; \\ \ddot{\varphi} = \frac{1}{m_d^2 r^2 \sin^2 \varphi - J m_3} \times \\ \times \left[\begin{aligned} & -m_3 (M_0 - (a + \mu) \dot{\varphi}) + \\ & + m_d r \sin \varphi \times \\ & \times \left[\begin{aligned} & c_{23}(x_3 - x_2) + \mu_{23}(\dot{x}_3 - \dot{x}_2) - \\ & - m_d r \dot{\varphi}^2 \cos \varphi + m_3 g \sin \gamma \end{aligned} \right] \end{aligned} \right]. \end{cases} \quad (23)$$

Приймаємо наступні параметри системи: збурювальний момент є постійним ($a = 0$) і становить $M = 0.008 \text{ Н} \cdot \text{м}$; $J = 1 \cdot 10^{-5} \text{ кг} \cdot \text{м}^2$ – момент інерції крильчатки з жорстко закріпленою незрівноваженою масою (дебалансом) $m_d = 5 \cdot 10^{-3} \text{ кг}$; ексцентриситет (радіус розташування) дебаланса відносно осі

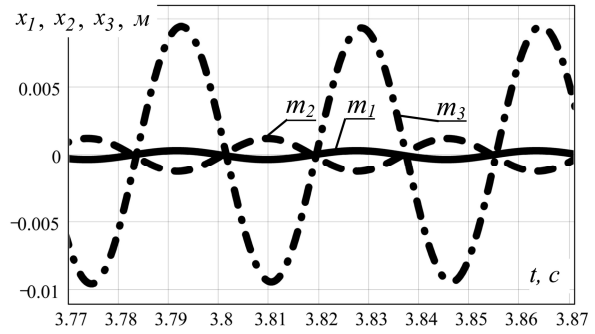

симетрії крильчатки: $r = 0.028 \text{ кг}$; значення коливальних мас: $m_1 = 20 \text{ кг}$; $m_2 = 7 \text{ кг}$; $m_3 = 0.2 \text{ кг}$; кут кидання $\gamma = 0.3 \text{ рад}$; значення жорсткостей двох резонансних пружних систем та віброізоляторів: $c_{12} = 1.3 \cdot 10^5 \text{ Н/м}$; $c_{i3} = 5 \cdot 10^3 \text{ Н/м}$; $c_{23} = 5.8 \cdot 10^3 \text{ Н/м}$; значення коефіцієнтів в'язкого тертя: $\mu_{12} = 20 \text{ Н}\cdot\text{с/м}$; $\mu_{23} = 0.2 \text{ Н}\cdot\text{с/м}$; $\mu = 1 \cdot 10^{-5} \text{ Н}\cdot\text{м}\cdot\text{с/рад}$; $\mu_1 = 100 \text{ Н}\cdot\text{с/м}$.

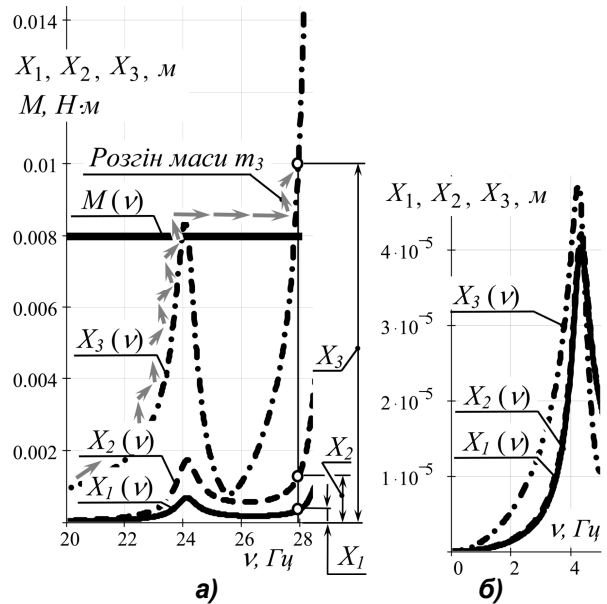
Часові залежності коливань мас в перші 4 с після запуску вібраційної машини (рис. 5 та рис. 6) свідчать про те, що перехідні процеси тривали до 3 с, а їх причина пояснюється, якщо детально проаналізувати АЧХ системи (рис. 7).

Рис. 5. Часові залежності в перші 4 с руху коливальних мас m_1 , m_2 та m_3 (рисунки відповідно а, б та в)

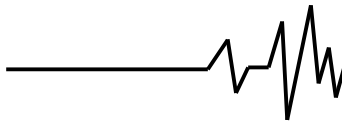
Рис. 6. Усталені коливання мас після перехідних процесів

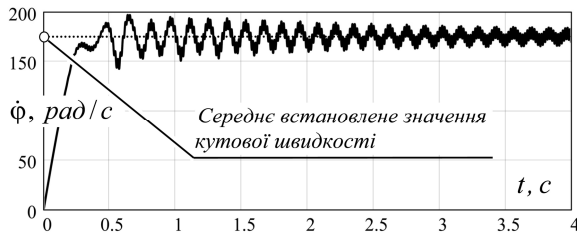
Рис. 7. АЧХ тримасової системи: а – зображено дві власні частоти системи; б – зображено резонансний пік, викликаний віброізоляційними системами

При спрямуванні повітряного потоку Ψ на крильчатку виникає крутний момент M , який починає її розкручувати. На частоті обертання крильчатки близько 24 Гц (рис. 7, а), в околі першої власної частоти коливань системи, крильчатка з прикріпленою незрівноваженою масою, як і вся система в цілому, переходить перший резонансний пік і перескакує на ліву гілку другого піка. Внаслідок цього проходять перехідні процеси, пов'язані з ефектом Зомерфельда [2, 4-7]. Значення моменту M на першій частоті є більшим за динамічний момент на валу дебалансного віброзбудника (крильчатки).

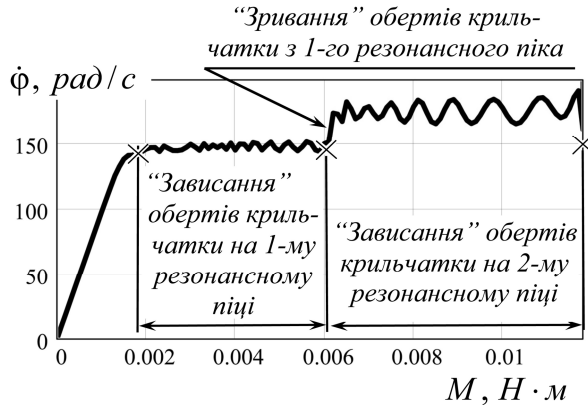
Частота обертання крильчатки "зависає" на лівій гілці другого власного піка системи (рис. 8 та рис. 9), який пройти вона не в змозі

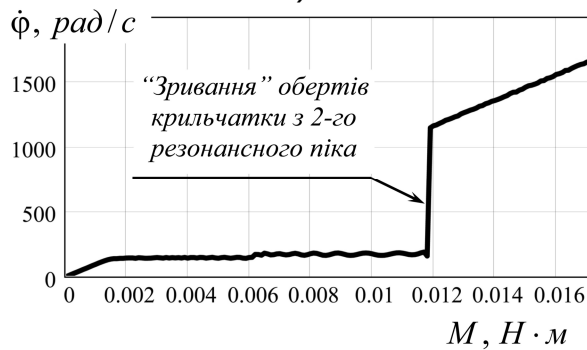
(момент M є замалим для долання динамічного момента на валі крильчатки). Вібруюча машина починає працювати в усталеному стійкому дорезонансному режимі відносного другого піка системи на частоті вимушених коливань 28 Гц (рис. 8).

Рис. 8. Вихід кутової швидкості крильчатки на дорезонансний режим відносно 2-го власного піка системи

а)

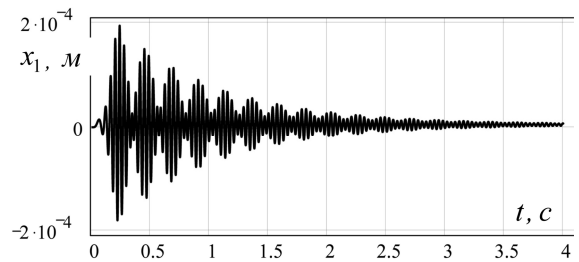
б)

Рис. 9. Залежності швидкості обертання крильчатки від прикладеного до неї крутного моменту M , спричиненого потоками повітря Ψ (значення кутової швидкості $\dot{\phi}$ фіксувались на 4-ій секунді після запуску системи)

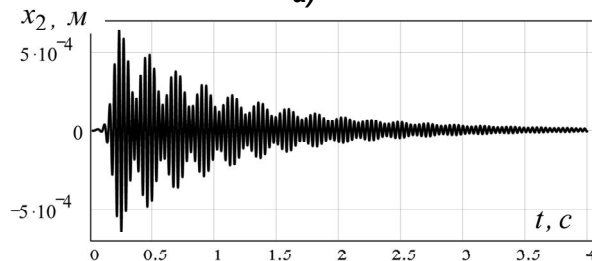
Зупинимось на аналізі рис. 9. В межах моменту збурення $M = 0.002 \dots 0.006 \text{ Н} \cdot \text{м}$ прикладеного до крильчатки, частота її обертання залишається практично постійною зі середнім встановленим значенням кутової

швидкості $\dot{\phi} \approx \omega = 147 \text{ рад/с}$. По суті, оберти крильчатки “зависають” на 1-му резонансному піці. Зі зростанням моменту збурення, коли $M > 0.006 \text{ Н} \cdot \text{м}$, відбувається “зривання” обертів крильчатки з 1-го резонансного піка. Частота крильчатки різко набирає оберти, фіксуючись зі значенням $\dot{\phi} \approx \omega = 175 \text{ рад/с}$, і практично не змінюється в межах моменту збурення $M = 0.006 \dots 0.0118 \text{ Н} \cdot \text{м}$. Оберти крильчатки “зависли” на 2-му резонансі. З подальшим зростанням моменту збурення, відбувається “зривання” обертів крильчатки з 2-го резонансного піка і крильчатка різко набирає оберти до значення $\dot{\phi} = \omega = 1200 \text{ рад/с}$ і подалі зростає.

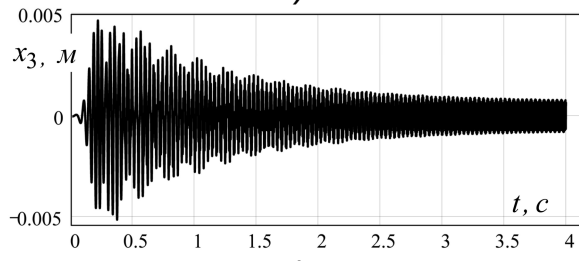
Якщо подати менший потік повітря Ψ – діятиме менший момент збурення M , крильчатка “зависне” на лівій гілці 1-го власного піка системи. Якщо прикласти більший крутний момент, крильчатка проскочить два власних піки (рис. 10 та рис. 11).

а)

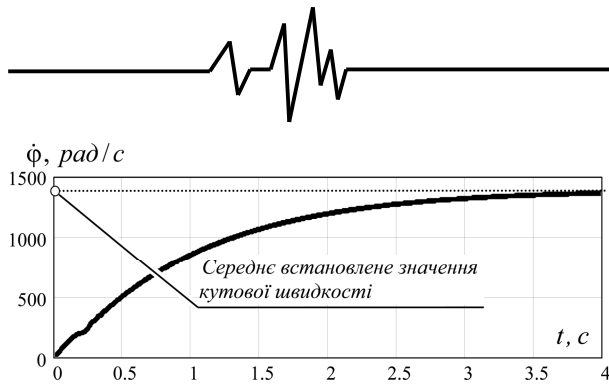
б)

в)

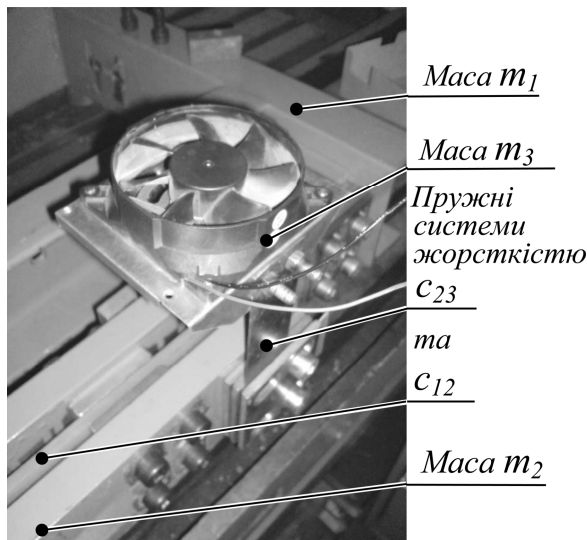
Рис. 10. Часові залежності в перші 4 с під час “зривання” руху коливальних мас m_1 , m_2 та m_3 при прикладанні до крильчатки моменту $M = 0.014 \text{ Н} \cdot \text{м}$ (рисунки відповідно а, б, та в)

Рис. 11. Вихід кутової швидкості крильчатки на номінальну далекорезонансну кутову швидкість

Резонансний пік, зумовлений дією віброізоляційних пружних елементів, система не відчуває (рис. 7, б). Це, по-перше, зумовлено тим, що інерційне збурення прикладається не на пряму до маси m_1 , а опосередковано через легку масу m_3 . По-друге, сила збурення на частоті резонансного піку, викликаного віброізоляторами, мізерна – близько $0.1H$. Наведені результати математичного моделювання, представлені на графіках (рис. 5-рис. 10) підтверджені на експериментальній установці (рис. 12).

Рис. 12. Фрагмент експериментальної установки вібраційної машини з аероінерційним збуренням

Перевагою таких вібраційних машин є: а) простота схеми збурення; б) унеможливлення перевантаження приводу крильчатки; в) наявність мінімально можливих значень незрівноваженої маси ($m_d = 5 \cdot 10^{-3} \text{ кг}$) та крутного моменту $M = 0.008 \text{ Н} \cdot \text{м}$, щоб

приводити робочий орган масою $m_1 = 20 \text{ кг}$ в рух з перевантаженням $\xi = 1.1$. Цей параметр можна підвищити, якщо збільшити величини m_d та M ; г) система практично не відчуває резонансного піку, викликаного дією віброізоляційних пружних елементів.

Висновок. Проведені теоретико-експериментальні дослідження підтвердили висунуту гіпотезу про можливість використання інерційних віброзбудників, що приводяться в рух за рахунок дії повітряних потоків на крильчатку, для збурення та стабільної роботи вібраційних машин в білярезонансному режимі роботи. Умовне "фіксування" частоти обертання дебаланса здійснюється шляхом його "зависання" в дорезонансному режимі відносно однієї з власних частот коливань тримасової механічної коливальної системи. Такі системи мають автоматично набутий захист приводу від перевантаження.

Література

1. Ярошевич М. П. Динаміка розбігу вібраційних машин з дебалансним приводом / М. П. Ярошевич, Т. С. Ярошевич. – Луцьк: ЛНТУ, 2010. – 220 с.
2. Блехман И. И. Вибрационная механика / И. И. Блехман. М.: Изд-во "Физматлит", 1994. – 400 с.
3. Ланець О. С. Високоєфективні міжрезонансні вібраційні машини з електромагнітним приводом (Теоретичні основи та практика створення): монографія / О. С. Ланець. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2008. – 324 с.
4. Вибрации в технике: Справочник: В 6-ти т. / Ред. совет: В. Н. Челомей (пред). – М.: Машиностроение, 1979 – Т. 2: Колебания нелинейных механических систем / Под. ред. И. И. Блехмана. 1979. – 351 с., ил.
5. Пановко Я. Г. Устойчивость и колебания упругих систем: современные концепции, парадоксы и ошибки / Я. Г. Пановко, И. И. Губанова. – М.: Изд-во "Наука", 1976. – 320 с., ил.
6. Кононенко В. О. Колебательные системы с ограниченным возбуждением / В. О. Кононенко. – М.: Изд-во "Наука", 1964. – 256 с., ил.
7. Быховский И. И. Основы теории вибрационной техники / И. И. Быховский. – М.: Изд-во "Машиностроение", 1968. – 362 с.